

ટ્રેક નં. ૨૬ : ક્રમબદ્ધ વિષે

* દરેક પર્યાય ક્રમમાં થાય ને? તો મોક્ષ પણ ક્રમમાં જ થશે ને? આવા પ્રશ્નો મને, તમને બધાને થાય છે ને? તો ભલે પૂજ્ય બહેનશ્રી આપણી સમક્ષ પ્રત્યક્ષ હાજર નથી પણ તત્ત્વચર્યારૂપે તો હાજર જ છે ને! તો કરી લો સમાધાન.

* માંગલિક :

* ભક્તિ : જે કાળે જે જે જેમ થવાનું, તે કાળે એમ જ થાતું જી....

તેથી શોક મૂકીને જો વૈરાગ્ય આવે (૨)

તો જ આ સત્ સમજાણું જી...(૨)

જી બહેનશ્રી : ક્રમબદ્ધ પર્યાય (સમજવા)થી લાભ એમ થાય છે કે કર્તાબુદ્ધિ છૂટે, પોતે કાંઈ કરી શકતો નથી, દરેક પદાર્થ—દરેક દ્રવ્ય સ્વતંત્ર પરિણામે છે. દરેક દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (સ્વતંત્ર)—આત્મા અનાદિ અનંત શાશ્વત. એના ગુણ અનાદિ અનંત, એની પર્યાય પોતાના પુરુષાર્થથી થાય. બધું ક્રમબદ્ધ. પર પદાર્થો બધા ક્રમબદ્ધ. સહુની પર્યાય (પોતાથી) પરિણામ્યા કરે છે. એમાં એ ક્રમબદ્ધમાં કર્તાબુદ્ધિ છૂટી જાય કે ‘હું કાંઈ કરી શકું છું, મારાથી બધું થાય છે.’ એવી જે કર્તાબુદ્ધિ છે કે ‘હું બધાનું કરી શકું છું’ એવી કર્તાબુદ્ધિ છૂટી જાય છે. એ એનો લાભ છે કે જેમ બનવાનું હોય એમ બને છે. પોતે કાંઈ કરી શકતો નથી. પણ અંતરમાં પોતે પુરુષાર્થ સાથે સંબંધ રાખે છે ક્રમબદ્ધ. બહારમાં પોતાનો પુરુષાર્થ કામ નથી આવતો. બહારના પર પદાર્થો જેમ પરિણમવાના હોય એમ જ પરિણામે છે. પણ અંતરમાં જે વિભાવથી સ્વભાવમાં જવું તેમાં પોતાનો પુરુષાર્થ કામ આવે, પણ એ પુરુષાર્થ પોતે પોતા તરફ વળે એમાં પણ જેમ બનવાનું હતું તેમ બને એ એમ કે જે પુરુષાર્થ સાથે સંબંધ રાખે છે એ ક્રમબદ્ધ એ ક્રમબદ્ધ. એવી જાતનું છે કે પોતે પુરુષાર્થ કરે અને જ્ઞાયકને ઓળખે. જ્ઞાયકને ઓળખે એ પોતે પુરુષાર્થથી ઓળખે છે

અનાદિકાળથી બાહ્યદૃષ્ટિ છે. એમાં જ્ઞાયક તરફ દૃષ્ટિ ફેરવે છે પુરુષાર્થથી અને પુરુષાર્થથી એટલે પુરુષાર્થ કર્યો એટલે જેમ બનવાનું હતું તેમ બન્યું એમ પુરુષાર્થ સાથે સંબંધ રહે છે. કોઈ દ્રવ્ય તે પોતે પલટાવી શકતો નથી. એની પર્યાય પલટવાનો સ્વભાવ છે એટલે પલટે છે. એ કાંઈ પોતે પલટવાનો સ્વભાવ ન હતો અને પલટાવ્યું એમ નથી. એની પર્યાયનો સ્વભાવ પલટે, પણ પુરુષાર્થ એમાં કામ કરે છે. પુરુષાર્થને અને ક્રમબદ્ધને સંબંધ છે. ભગવાને ભવ જોયા એ પોતે પુરુષાર્થ ન કરી શકે એમ નથી. પોતે પુરુષાર્થ કરે એના જ ભગવાને ભવ જોયા નથી. એનું જ ક્રમબદ્ધ એવું છે. પુરુષાર્થ સાથે ક્રમબદ્ધ સંબંધ રાખે છે. આત્માર્થીને તો આ ભાવના હોય કે પુરુષાર્થ કરું. એ પુરુષાર્થનો અર્થ જ એવો છે કે ‘હું કાંઈક કરું’, પછી એની સાથે જેમ થવાનું હોય એમ થાય. પોતે એવું શું કામ રાખવું જોઈએ કે આ પુરુષાર્થ ફિક્સ (નક્કી) છે. બધું ફિક્સ છે તો હું કેમ કરું? પોતે એમ કેમ રાખવું જોઈએ? ૧.

* પ્રશ્ન : એટલે પુરુષાર્થ જ મેઈન (મુખ્ય) છે?

● ઉત્તર : પુરુષાર્થ સાથે મેળ છે એ બધાને એ પુરુષાર્થ, સ્વભાવ, જે થવાનું હોય તે થાય. (ક્રમબદ્ધ) એ બધા સાથે મેળ છે. એકલું ક્રમબદ્ધ—એ ક્રમબદ્ધ ખરું કોઈ એમ માને કે પુરુષાર્થ ક્રમબદ્ધ, પણ પુરુષાર્થનો ભાવ એવો છે કે ‘હું કાંઈક છું’ એ કરવું એ જો ભાવના પોતે છોડી દે અને ‘જેમ થવાનું હોય એમ થાય’ એ એકાંત એમ લઈ લે તો તો પછી થવાનો તો અનાદિનો સંસાર જ થવાનો છે તો તે પછી ‘જે થવાનું હોય તેમ થાય’ એમ એકાંત લઈ લે, એકાંત એમ જ લઈ લે કે જેમ થવાનું હોય એમ થાય છે. એકાંત. પોતે પુરુષાર્થ (કરવો નથી). આ રાગ-દ્વેષ થવાના હતા એમ થયા. હવે હું કેમ કરું મોક્ષ? હવે મારાથી કાંઈ ન થાય. ‘એ તો થવાનું હતું એમ થયું’ જો એમ લઈ લીધું તો એને સંસાર જ થવાનો છે પછી. ૨.

* પ્રશ્ન : રાગ-દ્વેષ ન કરવામાં એ પોતાના આત્મા તરફ જોડાણ કરે તો ન થાય?

● ઉત્તર : જોડાણ કરે તો રાગ-દ્વેષ ન થાય. એવું જાતનું ફિક્સ (નક્કી) હોય. ફિક્સ હોય કે જે આત્મા પોતાના આત્મા તરફ જોડાણ કરે એને રાગ-દ્વેષ ન થાય એવી રીતનું ફિક્સ હોય, પણ ફિક્સ હોય એવું ન હોય કે પોતે જોડાણ કાંઈ ન કરે અને ‘જેમ થવાનું હોય તેમ થાય’ એમ છોડી દે તો સંસાર જ ફળે, પછી રાગ-દ્વેષ ઓછા થવાના જ નથી. થવાનું હતું એમ થયું, હું કેમ કરું? એણે એમ થવાનું હતું એમ થયું’ એની સાથે પોતાના આત્મા સાથે જોડાણ કરે, એની સાથે ફિક્સ જોડાયેલું છે. એ પોતાની ભાવનામાં તો હું કાંઈ બળ વાપરું, પોતાના આત્મા તરફ જાઉં, એવી ભાવના હોય, એની સાથે ફિક્સ જોડાયેલું છે. ૩.

* પ્રશ્ન : જેવા ભાવ કરે એવા ભાવ થાય કે જેવા થવાના હોય તેમ થાય?

● ઉત્તર : જીવ જેવા ભાવ કરે એવા થાય અને થવાનું હોય એમ થાય. બેય મેળવાળું છે. બેયમાંથી આત્માર્થીએ એમ જ લેવાનું કે ‘હું મારા દોષને કારણે અટકું છું, જેમ થવાનું હતું તેમ થયું’ એમ એકાંતે લેવા જશે તો એ શુષ્ક થઈ જશે. કાંઈ કરી નહીં શકે. ભગવાને જોયા તેટલા ભવ થવાના હશે એમ થાશે (એમ માને). ભગવાને એમ જોયું છે કે તું પુરુષાર્થ કરીશ તો તારા હાથમાં છે. આ આત્મા પુરુષાર્થ કરીને આત્મા તરફ વળશે. પણ પુરુષાર્થ કરનારો તો એમ જ લે કે હું (ભગવાનનું) સાંભળું, એમ એનામાં આવે તો જ એ ફિક્સ પોતે પોતા તરફ જાય. જો એની ભાવનામાં એમ આવે કે ‘થવાનું હશે એમ થશે’ એમ એકાંત લઈ જાય તો સંસાર જ થવાનો છે. ૪.

* પ્રશ્ન : એકાંત થઈ જાય એ પોતાની ભૂલ ને!

● ઉત્તર : પોતાની ભૂલ. એવું એકાંત લઈ લે એ પોતાની ભૂલ છે. ૫.

* પ્રશ્ન : એ યોગ્યતા દરેકની જુદી જુદી ને? દરેકની યોગ્યતા જુદી જુદી છે ને?

● ઉત્તર : યોગ્યતા જુદી જુદી, સ્વભાવ એક જાતનો. ૬.

* પ્રશ્ન : પુરુષાર્થ કરવાની યોગ્યતા જુદી જુદી હોય?

● ઉત્તર : યોગ્યતા જુદી જુદી જ હોય. ૭.

* પ્રશ્ન : એ કુદરતી. જ હોય?

● ઉત્તર : એ કુદરતી. પણ પુરુષાર્થ જેમ કરવા ધારે એમ કરી શકે છે. ૮.

* પ્રશ્ન : યોગ્યતાના કારણે અટકી જાય એવું ખરું?

● ઉત્તર : નહીં, અટકી ન જાય. પોતાની (પુરુષાર્થની) મંદતાને કારણે જ અટકી જાય ‘મને યોગ્યતા નહોતી તો હું અટકી ગયો’ એમ કહેનારો આગળ નથી જવાનો. એ બધા બહાના છે. પોતે ‘હું નથી કરી શકતો’ તો એમ થાય છે બધું (એમ કહે છે) ૯.

❁ બહેનશ્રી : સબ ક્રમબદ્ધ હોતા હૈ. જો સ્વભાવમેં પુરુષાર્થ કરતા હૈ તો ઈસમેં ક્રમબદ્ધ આ જાતા હૈ. પુરુષાર્થકા ક્રમબદ્ધકા અર્થ ઐસા નહીં લે કિ પુરુષાર્થ નહીં કરના. જિસકી સ્વભાવ તરફ દૃષ્ટિ હોતી હૈ વો ક્રમબદ્ધ કહેતે હૈ. પણ વો પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા હૈ. ક્રમબદ્ધ કહેતા હૈ ને કિ જૈસા હોનેવાલા હોતા હૈ પણ ક્રમબદ્ધ પર્યાય પુરુષાર્થપૂર્વક હોતી હૈ. ૧૦.

* પ્રશ્ન : ક્રમબદ્ધ તો પુરુષાર્થને જાગ્રત કરે છે?

● ઉત્તર : હા, પુરુષાર્થને જાગૃત કરે છે. કોઈ કહેતા હૈ કિ ‘જૈસા હોગા ઐસા’ ઔર કર્તાબુદ્ધિ છૂટ જાતી હૈ, જ્ઞાતાબુદ્ધિ હો જાતી હૈ કિ જો પર્યાય હૈ વો હોનેવાલી હૈ વો હોગી. મેં તો જ્ઞાતા હૂં, પણ ઈસસે કંઈ સાધકદશાકા પુરુષાર્થ નહીં હોગા ઐસા નહીં. એ પરિણતિ સ્વભાવ તરફ વળતી રહે ઐસા પુરુષાર્થ ચલતા હૈ ઈસમેં ક્રમબદ્ધ આતા હૈ ઐસા હોતા હૈ. સ્વભાવ, કાળલબ્ધિ, પુરુષાર્થ. એ કાળલબ્ધિમેં ક્રમબદ્ધ આ જાતા હૈ. તો એ સબમેં પુરુષાર્થ ભી આ

જાતા હૈ. સબકા સાથ હોવે તો આત્માકી સાધના હોતી હૈ. ઉસમ્હે પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા હૈ. પુરુષાર્થ જો કરતા હૈ, ઉસકા કમબદ્ધ ઐસા હૈ. સ્વભાવ તરફ દૈષ્ટિ હોય તો ઐસા કમ હૈ, ઐસા હૈ. ‘પુરુષાર્થ હોનેવાલા હો તો હોતા હૈ’ ઐસા મનમ્હે નહીં રખના. પુરુષાર્થકી દોરી ‘મ્હે સ્વભાવ તરફ દૈષ્ટિ કરું,’ ઉસકી ભાવના રખના. ઔર પુરુષાર્થ— દ્રવ્ય ઉપર દૈષ્ટિ કરના તો ફિર યે પુરુષાર્થપૂર્વક કમબદ્ધ કે જિસકા પુરુષાર્થ સ્વ તરફ ગયા તો ઉસકા કમબદ્ધ ઐસા હી હોતા હૈ ઔર વિભાવમ્હે તો મ્હે જ્ઞાતા. જે જ્ઞાતા હો જાતા હૈ તો ઈસકા કમબદ્ધ તો હો ઐસા કહા કિ જો હોતા હૈ ઐસા હોતા હૈ. જો જ્ઞાતા રહેતા હૈ, જિસકી જ્ઞાતાકી પરિણતિ જ્ઞાયક તરફ હોતી હૈ, સ્વભાવ તરફ જ્ઞાયકકી પરિણતિ હોતી હૈ તો ઐસા કમબદ્ધ. વિભાવ પર્યાય અપને આપ અલ્પ હો જાતી હૈ. જ્ઞાયક જો હોતા હૈ ઈસકી વિભાવ પર્યાય અપને આપ અલ્પ હો જાતી હૈ ઐસા સમજના. ૧૧.

* પ્રશ્ન : કમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ આવે?

● ઉત્તર : કમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ ભેગો આવે. ૧૨.

* પ્રશ્ન : લોકોને એમ થાય કે કમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ?

● ઉત્તર : પુરુષાર્થપૂર્વક કમબદ્ધ હોય. ૧૩.

* પ્રશ્ન : ખરેખરી આંટી તો એ જ છે એનો ફેસલો થઈ જાય.

● ઉત્તર : ઉસકા ભવ ભગવાને ઝાઝા (વધારે) જોયા જ નથી. ભગવાનને દેખા હૈ ઐસા હોગા કિ નહીં? જો જીવ પુરુષાર્થ કરતા હૈ, ઉસકા ભગવાનને ઐસા હી દેખા હૈ. ૧૪.

* પ્રશ્ન : પુરુષાર્થપૂર્વક કમબદ્ધ ભગવાનકા ભી....

● ઉત્તર : નહીં, ભગવાનકા જ્ઞાનમ્હે ઐસા આયા હૈ કિ પુરુષાર્થપૂર્વક હી કમબદ્ધ હૈ. ૧૫.

* પ્રશ્ન : ચાલવાનું તો પોતે છે. કાર્ય આપણા નસીબમાં હોય ત્યારે થાય કે આપણે કરીએ ત્યારે થાય?

● ઉત્તર : નસીબ કાંઈ કરતું નથી. પોતે પુરુષાર્થ કરે ત્યારે

થાય છે. નસીબથી કાંઈ થાય છે? નસીબથી તો બહારનું મળે. ધન મળે, શરીર સારું મળે, નિરોગતા થાય, બધું નસીબથી. અંતરંગ કરવું એ પોતાના હાથની વાત છે. વિકલ્પ—જે એકત્વબુદ્ધિ બધી વિભાવ સાથે થઈ ગઈ છે. રાગ અને દ્વેષની એકત્વબુદ્ધિ તોડ અને ‘હું ચૈતન્ય છું, નિર્વિકલ્પ તત્ત્વ છું’ એમ પ્રયત્ન કરવો પોતાના હાથની વાત છે. જે ગુરુદેવે માર્ગ બતાવ્યો એ માર્ગે પોતે પ્રયત્ન કરવો, ચાલવું એ પોતાના હાથની વાત છે. એ કાંઈ નસીબ કરતું નથી, અને નસીબ એને રોકતું પણ નથી. પુરુષાર્થ કરવો એ પોતાના હાથની વાત છે. પુરુષાર્થ કરવામાં પોતે સ્વતંત્ર છે. અનંતકાળથી જન્મ-મરણ થાય એ પોતે પોતાના વિભાવથી થયા છે, પોતાથી થયા છે. માટે મોક્ષ થાય એ પોતાથી થાય છે, મોક્ષે જનારો પોતે અને રખડનારો પણ પોતે જ છે. બીજું કોઈ નથી. કોઈ એને રખડાવતું નથી. કોઈ એને મોક્ષ દેતું નથી. મોક્ષ પ્રગટ કરનારો પોતે જ છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર માર્ગ બતાવે છે. પણ કરવાનું તો પોતાને જ છે. સ્વતંત્ર છે પોતે કરવામાં. દરેક દ્રવ્ય સ્વતંત્ર છે. પોતે સ્વતંત્ર, જડ સ્વતંત્ર છે, બધા સ્વતંત્ર છે, કોઈ કોઈને રોકતું હોય તો દ્રવ્ય પરાધીન થઈ જાય, દ્રવ્ય એવું પરાધીન નથી. સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે. ૧૬.

* પ્રશ્ન : પોતે જ અવળો ચાલે છે?

● ઉત્તર : પોતે જ ઊંધો ચાલે છે. પોતે સવળો (સીધો) થાય તો બધું સવળું જ છે. પોતાની દૃષ્ટિની ભૂલે રોકાણો છે. કહે છે ને કે એક દૃષ્ટિની ભૂલે આખો સાગર ભર્યો છે પણ દેખાતો નથી, દૃષ્ટિની ભૂલે. અંદર આનંદ સાગર, જ્ઞાન સાગર ભર્યો છે. દૃષ્ટિને લઈને, પોતાના દૃષ્ટિના દ્વેષથી એ બીજું બહારનું દેખાય છે, આત્મા દેખાતો નથી. ૧૭.

*પ્રશ્ન:દૃષ્ટિનો દોષ પોતાના નસીબમાં હોય ત્યારે નીકળે ને?

● ઉત્તર : નસીબથી નહીં. પોતાના પુરુષાર્થને કારણે એ પોતાની ભૂલ છે. ભૂલી ગયો છે. નસીબ કાંઈ કરતું નથી. નસીબ તો

બહારના બધા સારા-નરસા (ખરાબ) સંયોગ આપે. એ ભાવ પલટાવવા પોતાના પરિણામ છે. ૧૮.

* પ્રશ્ન : એ ક્રમબદ્ધકા નિર્ણય હોતે હી સ્વભાવકા નિર્ણય હો જાતા હૈ?

● ઉત્તર : સબ ક્રમબદ્ધ હૈ (એસા માને) તો કર્તાબુદ્ધિ છૂટ જાતી હૈ. ‘મૈં કોઈકો કરતા નહીં હૂં, મૈં કોઈકો કર નહીં સકતા હૂં, સ્વયં સિદ્ધ આત્મા હૂં, ઉસકી પર્યાય ભી સ્વયં હૈ. સબ ક્રમબદ્ધ હૈ’ (યે સમજે) તો સ્વભાવકા નિર્ણય દેઠ હોતા હૈ. ભેદજ્ઞાન હો જાતા હૈ. ક્રમબદ્ધકા નિર્ણય હોનેસે કર્તાબુદ્ધિ છૂટ જાતી હૈ, ઓર સ્વભાવકા નિર્ણય હો જાતા હૈ, સ્વભાવકી ધારા પ્રગટ હોનેમૈં પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા હૈ. જિસકો આત્માકા કલ્યાણ કરના હૈ વો એસા જૈસા બનનેવાલા બનતા હૈ એ ઠીક પણ પુરુષાર્થ જો કરતા હૈ, વો ક્રમબદ્ધ જિસકા અચ્છા હુએ ઉસકો પુરુષાર્થ હી ધ્યાનમૈં આતા હૈ. જો ક્રમબદ્ધ હોતા હૈ, પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા હૈ, આત્મામૈં. જો પુરુષાર્થ લગતા હૈ તો યે ક્રમબદ્ધ. ઉસકા ક્રમબદ્ધ એસા હોતા હૈ. વો પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા હૈ. સ્વભાવકા નિર્ણય કરે તો કર્તાબુદ્ધિ છૂટ જાતી હૈ. યે જ્ઞાન ક્રમબદ્ધ હૈ પણ જો સમ્યક્દૃષ્ટિ હો ઉસે નિર્ણય હો ગયા કિ સબ ક્રમબદ્ધ હૈ પણ ઉસકી જો પુરુષાર્થકી ધારા રહતી હૈ વો એસા નહીં વિચાર કરતા કિ જો હોનેવાલા હૈ વો હોગા ઉસકો પુરુષાર્થકી ધારા હી રહતી હૈ. જિસકો આત્માકા કલ્યાણ કરના હૈ ઉસકો ‘મૈં પુરુષાર્થ નહીં કરું, એસા હોનેવાલા હૈ એસા હોગા’ એસા વિચાર નહીં હોતા. ઈસકા ક્રમબદ્ધ અચ્છા હોતા હૈ. જિસકો પુરુષાર્થ કરના હૈ, ઉસકા ક્રમબદ્ધ અચ્છા હોતા હૈ. ૧૯.

* પ્રશ્ન : નિર્ણય ભી ઉસીકો (ક્રમબદ્ધમૈં) કરના હૈ યા સહજ હોતા હૈ અંદર?

● ઉત્તર : જિજ્ઞાસુકો એસા વિચાર નહીં આતા કિ નિર્ણય હોનેવાલા હોગા તબ હોગા. જિજ્ઞાસુકો તો એસા ઉસકો ચૈન નહીં

પડતા. ‘મैं નિર્ણय करूं, मैं निर्णय करूं’ તો ઈસકા ક્રમબદ્ધ અચ્છા હોતા હૈ. યે ઐસા વિચાર નહીં હોતા હૈ કિ ભગવાનને જૈસા દેખા હોગા વૈસા હોગા. યે સબ પર પદાર્થમેં ઠીક. ભગવાનને જે પુરુષાર્થ કરતે હૈ ઈસકા ક્રમબદ્ધ અચ્છા દેખા હૈ. જિજ્ઞાસુકો તો પુરુષાર્થ ઉપર દૃષ્ટિ રહતી હૈ, બાકી યે કર્તાબુદ્ધિ પરપદાર્થકી છૂટ જાતી હૈ. ૨૦.

* પ્રશ્ન : જૈસે કિ ક્રમબદ્ધ પર્યાયકા સિદ્ધાંત હૈ ઉસકો પઢનેસે કંઈ પુરુષાર્થ તો નહીં હોતા હૈ?

● ઉત્તર : ક્રમબદ્ધ પર્યાય ઐસા સમજના ચાહિયે કિ પુરુષાર્થપૂર્વક ક્રમબદ્ધ હોતા હૈ. ક્રમબદ્ધ ઐસા હોતા હૈ કિ ‘બસ! જૈસે હોતા હૈ.’ ક્રમબદ્ધ સચ્ચા કિસને જાના? જિસને જ્ઞાયકકો જાના ઉસને યે ક્રમબદ્ધ જાના. ‘મैं ज्ञाता हूं, मैं परपदार्थको कुछ कर नहीं सकता हूं, मैं ज्ञायक-ज्ञाता हूं’ ઐસી જ્ઞાયક-જ્ઞાતાધારા જિસકો પ્રગટ હોતી હૈ, વો હી સચ્ચા ક્રમબદ્ધ જાન સકતા હૈ. ક્રમબદ્ધકા ઐસા નહીં સમજના ચાહિયે કિ પુરુષાર્થ નહીં કરકે ઐસા સ્વચ્છંદ કરના, ઐસા ઉસકા અર્થ નહીં હૈ. પુરુષાર્થપૂર્વક ક્રમબદ્ધ હોના ચાહિયે. ઐસા પુરુષાર્થ કિ ‘मैं कैसे आत्माको पिछानूं, कैसे स्वभावकी परिणति प्रगट करूं, स्वभावकी परिणतिपूर्वक क्रमबद्ध होता है. पुरुषार्थ बिनाका क्रमबद्ध नहीं होता. इसमें पुरुषार्थ आ जाता है. ૨૧.

* પ્રશ્ન : પુરુષાર્થ ભી જબ હોના હોતા તબ હોગા?

● ઉત્તર : (પુરુષાર્થ) હોના હોગા ઐસા હોતા હૈ. પણ જિસકો આત્માકા કલ્યાણ કરના હોવે ઈસકો હોના ચાહિયે કિ ‘मैं कैसे पुरुषार्थ करूं? मैं कैसे करूं’ ઐસી ભાવના ઉસકી હોની ચાહિયે. ‘मेरा पुरुषार्थ भी जब होना होगा तब होगा’ ઐસા જિજ્ઞાસુકો—જિસકો આત્માકા સ્વભાવ પ્રગટ કરના હૈ—ઉસકો ઐસી શાંતિ નહીં હોતી, ઈસકો ઐસા હોતા હૈ કિ ‘मैं कैसे आत्माको पिछानु? कैसे पुरुषार्थ करूं? मेरी स्वभाव तरफ पर्याय कैसे होवे?’ ઉસકો ઐસે શાંતિ નહીં હોગી. જિસકા અચ્છા ક્રમબદ્ધ હોવે ઉસકો ઐસા ‘पुरुषार्थ,

પુરુષાર્થ’ એસી ભાવના હોતી રહતી છે. જિસકો (પુરુષાર્થ) નહીં કરના હૈ વહ એસા ઉલટા અર્થ લે લેતા હૈ કિ જબ હોના હોગા તબ હોગા. પણ જિસકો સચ્ચી જિજ્ઞાસા હૈ ઉસકો પુરુષાર્થપૂર્વક કમબદ્ધ હોતા હૈ. જિસકો હોતા હૈ ઉસકા પુરુષાર્થપૂર્વક કમબદ્ધ હોતા હૈ— જ્ઞાયકકો જો જાનતા હૈ ઉસકા કમબદ્ધ સચ્ચા હૈ, જો પુરુષાર્થ નહીં કરતા, ઉસકા કમબદ્ધ એસા હી હૈ. કાર્યમાં પુરુષાર્થ ભેગો આવે. એકલી કાળલબ્ધિ ન હોય, સબ (પાંચ સમવાય) મિલકે હોતા હૈ. પુરુષાર્થ ઉસકે સાથમેં રહતા હૈ. ૨૨.

* પ્રશ્ન : જેણે કમબદ્ધ સાંભળ્યું છે, પણ હજી જ્ઞાયક સુધી પહોંચ્યો નથી તો એનો પુરુષાર્થ જ્ઞાયકપણે જ વર્તતો રહે તો કમબદ્ધમાં ‘જે થવાનું હશે તે થશે.’ એવા જ્ઞાનનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરે?

● ઉત્તર : એનો ઉપયોગ એમ થાય કે ‘મારે આત્માનું કરવું છે’. એને આકુળતા અને મુંઝવણ થતી હોય તો એનો આશ્રય લે. બાકી ભાવના તીવ્ર હોય એમાં એને આશ્રય લેવો પડતો નથી. ભાવના તીવ્ર હોય એને એનો આશ્રય સહેજે આવી જાય છે. આકુળતા કે મુંઝવણ થતી હોય તો એમાં એનો આશ્રય આવે. બાકી જેને સ્વભાવ તરફ વળવું છે એને કેમ પુરુષાર્થ કરવો? આ પ્રમાદ કેમ થાય છે? એવી જ એને ભાવના હોય છે. ૨૩.

* પ્રશ્ન : ગુરુદેવકી ટેપમેં આતા હૈ કિ કમબદ્ધકા નિર્ણય હોતે હી સ્વભાવકા નિર્ણય હો જાતા હૈ (કૈસે)?

● ઉત્તર : સબ કમબદ્ધ હૈ (એસા સમજે) તો કર્તાબુદ્ધિ છૂટ જાતી હૈ. “મેં કિસીકા કર્તા નહીં હોતા, મેં કિસીકો કર નહીં સકતા હું, સ્વતઃ સિદ્ધ આત્મા હું, પર્યાય ભી સ્વયં હોતી હૈ, સબ કમબદ્ધ હૈ” તો સ્વભાવકા પણ નિર્ણય હો જાતા હૈ, કર્તાબુદ્ધિ છૂટ જાતી હૈ, સ્વભાવકા નિર્ણય હોતે સ્વભાવકી ધારા પ્રગટ હોનેમેં પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા હૈ. જિસકો આત્માકા કલ્યાણ કરના હૈ વો જૈસા બનનેવાલા

હોગા એસા બનતા હે' વો ઠીક, પણ પુરુષાર્થ જો કરતા હે વો ક્રમબદ્ધ જિસકા અચ્છા હુએ ઉસકો પુરુષાર્થ હી જ્ઞાનમેં આતા હે, જો ક્રમબદ્ધ હોતા હે વો પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા હે. આત્મામેં જો પુરુષાર્થ લગતા હે તો ભી ક્રમબદ્ધ. ઈસકા ક્રમબદ્ધ એસા હોતા હે. વો પુરુષાર્થપૂર્વક હોતા હે. પણ સ્વભાવકા નિર્ણય કરે તો કર્તાબુદ્ધિ ધૂટ જાતી હે. સબ ક્રમબદ્ધ હે એસા માનતા હે પણ જો સમ્યગ્દષ્ટિ હે ઉસકો નિર્ણય હો ગયા કિ સબ એસા ક્રમબદ્ધ પણ ઈસકો જો પુરુષાર્થકી ધારા રહતી હે વો એસા નહીં વિચાર કરતા કિ 'જો હોનેવાલા હે વહ હોગા' પુરુષાર્થકી ધારા હી રહતી હે જિસકો આત્માકા કલ્યાણ કરના હે, ઉસકો 'પુરુષાર્થ હી નહીં કરું એસા હોનેવાલા હે, એસા હોગા' એસા વિચાર નહીં આતા. તો ઈસકા ક્રમબદ્ધ અચ્છા હોતા હે, જિસકો પુરુષાર્થ કરના હે ઉસકા ક્રમબદ્ધ અચ્છા હોતા હે. ૨૪.

* પ્રશ્ન : પર્યાય માટે એમ આવે છે શાસ્ત્રમાં કે દરેક પર્યાય એના સ્વકાળે થાય છે. (સ્વકાળે થાય છે) એ પછી એમ આવે છે કે સ્વતંત્ર છે. કોઈપણ પ્રકારની પર્યાય પ્રગટ કરવી એ તારા આધીન નથી. એટલે કે તું સ્વતંત્ર છો. જેવો પુરુષાર્થ તું કર, એ પ્રમાણે કરી શકે છે.

● ઉત્તર : પરિણતિ તારા હાથની વાત છે. જે તરફ તારા પુરુષાર્થની ગતિ છે, તે તરફ તારી પર્યાય છે અને તે તરફનો કાળ છે એમ સમજી લેવાનું. જે જાતની તારી પુરુષાર્થની ગતિ તે તરફનો કાળ સમજી લેવો. 'સ્વકાળે' થાય એટલે સ્વકાળમાં તારા પુરુષાર્થની દોરી સાથે હોય છે. જે તરફ તારા વીર્યની ગતિ—પુરુષાર્થની ગતિ એ તરફનો તારો કાળ. વિભાવ તરફની જો તારી દોરી છે તો એ તરફનો તારો કાળ છે. જો તારા સ્વભાવ તરફ ગયો પુરુષાર્થ, તો એ તરફનો કાળ છે. ૨૫.

જી બહેનશ્રી : ક્રમબદ્ધ હે તો પુરુષાર્થકે સાથ સંબંધ હે ઈસકો

સબકી પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ, ઈસકો કમબદ્ધ હોને પર ભી પુરુષાર્થકે સાથ સંબંધવાલી હૈ તો સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. ઈસમેં સબ સાથમેં હૈ. કાળલબ્ધિ ઔર પુરુષાર્થ ઔર સ્વભાવ ઔર ક્ષયોપશમ. યે સબ સાથમેં હોતા હૈ. એક નહીં હોતા હૈ. સબ સમવાય સાથમેં હોતા હૈ. શાસ્ત્રમેં આતા હૈ. દેશનાલબ્ધિ. સબ સાથમેં હોતા હૈ. દેશનાલબ્ધિ, પુરુષાર્થ હોતા હૈ, કમબદ્ધકો કાળલબ્ધિ કહતે હૈ. કાળલબ્ધિ, સ્વભાવ યે સબ સાથમેં રહતા હૈ. એકસે નહીં હોતા હૈ. પુરુષાર્થ સાથે સંબંધ હૈ કમબદ્ધ. સ્વભાવકો ગ્રહણ કરે તો કમબદ્ધ (મોક્ષ). જિસકો સ્વભાવ નહીં ગ્રહણ કરના હૈ ઉસકા કમબદ્ધ સંસારકા હોતા હૈ. સ્વભાવકો પુરુષાર્થપૂર્વક ગ્રહણ કરે તો કમબદ્ધ યથાર્થ હોતા હૈ. પુરુષાર્થ સાથમેં રહેતા હૈ. ‘મેં જ્ઞાયક હૂં’ એસા જિસને ગ્રહણ ક્રિયા ઔર કર્તાબુદ્ધિ છૂટ ગયી, ઉસકો યથાર્થ કમબદ્ધ હુઆ, પુરુષાર્થ સ્વભાવ તરફ ગયા. જ્ઞાયકકો ગ્રહણ ક્રિયા તો ઉસકા કમબદ્ધ જો પર્યાય હોતી હૈ કમબદ્ધ—ઉસકો કમબદ્ધ હૈ. પુરુષાર્થપૂર્વક કમબદ્ધ હોતા હૈ. ભગવાનને દેખા હૈ તો ઈસકા કમબદ્ધ પુરુષાર્થપૂર્વક દેખા હૈ. જિસકો મનમેં એસા હોતા હૈ ‘ભાવિમેં કિ જૈસા હોનેવાલા હોગા, મેં ક્યા કરૂં મેં પુરુષાર્થ કરું ક્યોં?’ તો ઈસકા કમબદ્ધ મોક્ષકા કમબદ્ધ નહીં હો સકતા હૈ. જિસકો પુરુષાર્થકી ભાવના રહતી હૈ, ઉસકો કમબદ્ધ સ્વભાવ તરફકા કમબદ્ધ હોતા હૈ, વો પુરુષાર્થ સાથે સંબંધવાલા કમબદ્ધ હૈ. જ્ઞાયકકો જિસને ગ્રહણ ક્રિયા, કર્તાબુદ્ધિ છૂટ ગઈ ઈસકો કમબદ્ધપૂર્વક જ્ઞાયક ગ્રહણ કરનેસે પુરુષાર્થ સાથમેં આ જાતા હૈ. ભલે જેમ થવાનું હોય એમ થાય પણ પુરુષાર્થ એમાં સાથે હોય છો. એ તો એમ જ વિચારવાનું કે હું પુરુષાર્થ કરું, પુરુષાર્થને કમબદ્ધ સાથે સંબંધ જોડાયેલો છો. એમ માને કે જેમ થવાનું હશે તેમ થશે તો પછી પોતે જે પરિણામ આવે એમાં જોડાઈ જાય, આ અશુભભાવોમાં એકત્વબુદ્ધિથી બધે જોડાયા કરે તો એ કમબદ્ધ એમ કરનાર જ હોય કે ‘જેમ થવાનું હશે એમ થશે’ તો પછી બધે

ખાવામાં-પીવામાં બધે એકત્વબુદ્ધિ—રસ કરનારો ને એને તો ‘શરીર તે હું અને હું તે શરીર’ એવી બુદ્ધિ છે. પુરુષાર્થ તરફ જેની દૃષ્ટિ જ નથી તો એનું ક્રમબદ્ધ એવું હોય કે એને અનુભવ ન થાય. પણ જેના હૃદયમાં એમ હોય કે ‘હું પુરુષાર્થ કરું, હું પલટાવું મારા ભાવોને, મારે એક શુદ્ધાત્મા જ જોઈએ છે, બીજું કાંઈ નથી જોઈતું’ તો એને એવી જાતનું ક્રમબદ્ધ થાય કે એને મુક્તિ તરફનો પુરુષાર્થ થાય. ક્રમબદ્ધ ને પુરુષાર્થ સાથે સંબંધ છે. જેની રુચિ અન્ય તરફ ન જાય તેને ક્રમબદ્ધ મોક્ષ તરફ જ હોય. પણ જેની રુચિ સંસાર તરફ હોય તેને ક્રમબદ્ધ સંસાર તરફનું હોય. પોતે તો એમ જ વિચારવાનું કે ‘હું પુરુષાર્થ કરું’ ક્રમબદ્ધ—એ કુદરતમાં જેમ થવું હોય તેમ થાય પણ પોતે એમ વિચારે કે ‘હું પુરુષાર્થ કરું, મારા આત્માના પરિણામ ફેરવી નાખું, હું જ્ઞાયકને ઓળખું’ એમ પોતે વિચારવાનું. જો પોતે એમ વિચારે કે બધું ક્રમબદ્ધ થવાનું તો પછી પોતે કાંઈ કરવાનું રહેતું નથી. તો જેમ આવે તેમ પરિણામો ચાલ્યા કરે, પોતે કાંઈ કરવાનું છે નહીં. પુરુષાર્થ સાથે ક્રમબદ્ધને સંબંધ છે. પોતે તે રુચિ પલટાવી પુરુષાર્થ કરવો—ક્રમબદ્ધ એવી રીતે છે. ક્રમબદ્ધને એ રીતે પુરુષાર્થ સાથે સંબંધ રહેલો છે. ૨૬.

* પ્રશ્ન : ક્રમબદ્ધ એવો કે આપણે જોડાવું નહીં, જોયા કરવું, આવે (પરિણામો) તેને આવવા દેવા, રોકવા નહીં (એમ)?

● ઉત્તર : જોડાવું નહીં એ પણ પુરુષાર્થ થયો ને પણ. જોડાવું નહીં, એ અંદર પુરુષાર્થ થયો એ જાતનો. ૨૭.

* પ્રશ્ન : ક્રમબદ્ધકા (પુરુષાર્થસે ક્યા સંબંધ હૈ?)

● ઉત્તર : જોડાવું નહીં, ‘એ મારે જોડાવું નથી’ એ ભાવ આવ્યો એ પુરુષાર્થ છે કે ‘મારે નથી જોડાવું’, જોડાવું નહીં માટે ભેદજ્ઞાન કરવું, જ્ઞાયક ઓળખવો તો એ તો પુરુષાર્થ થયો. ૨૮.

* પ્રશ્ન : એ સારું કહેવાય ને?

● ઉત્તર : હાં. એ સારું કહેવાય, પણ એ પુરુષાર્થ થયો એની

સાથે ક્રમબદ્ધ. પુરુષાર્થી હોય એનું ક્રમબદ્ધ સારું હોય. જે એમ કહે કે ‘આપણે જોડાવું નહીં’, એમ ન રાખે અને કહે કે શું કરું જોડાઈ જવાય જાય છે, ક્રમબદ્ધ એવું હતું!’ એમ કરે એનું ક્રમબદ્ધ સારું ન હોય. ‘જોડાઈ જવાય છે, શું કરું? કર્મનો ઉદય છે’ એમ માને તો એનું ક્રમબદ્ધ સારું ન હોય, પણ એમ કહે કે ‘મારે નથી જોડાવું, મારે આત્મા ઓળખવો છે’. તો એનું ક્રમબદ્ધ એવું હોય. ભલે આકુળતા ન કરે, શાંતિથી પુરુષાર્થ કરે, પણ પુરુષાર્થ તરફ જેની દૃષ્ટિ હોય એનું જ ક્રમબદ્ધ સારું હોય. ૨૯.

* પ્રશ્ન : પુરુષાર્થ કરવાનું ક્રમબદ્ધમાં?

● ઉત્તર : ક્રમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ કરે છે પણ પોતાને તો એમ આવે ને તે ‘હું પુરુષાર્થ કરું તો મારા ભાવ પલટાય’, ભલે ક્રમબદ્ધમાં છે. પણ પોતાને તો એમ વિચાર આવવા જોઈએ કે ‘હું પુરુષાર્થ કરું.’ એમ ક્રમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ છે એમ વિચાર કરે તો એ પુરુષાર્થ આવે. ક્રમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ છે એમ ન માને તો એને પુરુષાર્થ ન આવે. ‘હું પલટાવું, પરિણામ મારા તરફ આવે, મારે આ નથી જોઈતું’ એમ પોતે જો એમ વિચારો કરે કે ‘હું પલટાવું’ એને જ ક્રમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ આવે, બીજાને ન આવે, પોતે તો એમ જ લેવાનું. ઓલી તો કુદરતની પર્યાયો સ્વયં પરિણામે છે. જે સ્વયં પરિણામે છે એને તારે શું કામ જોવા જવું પડે છે? ક્રમબદ્ધ એની મેળે પલટાય છે. બધી કુદરતી પર્યાયો પલટાય છે એને તારે નથી જોવાનું. તારા પુરુષાર્થ તરફ નજર કર. એમ વિચાર કરે કે ‘ક્રમબદ્ધમાં પુરુષાર્થ હશે તે થાશે’ તો એને પણ પુરુષાર્થ આવતો નથી, એમ વિચાર કરે તો પુરુષાર્થ એનો મંદ પડી જાય, તો પુરુષાર્થ નથી આવતો. એને તો એમ જ લેવાનું કે ‘હું પુરુષાર્થ કરું, તો એનું ક્રમબદ્ધ મોક્ષ તરફ આવે.’ મારે એક જ્ઞાયક જોઈએ છે. બીજું કાંઈ નથી જોઈતું. મારે આ વિકલ્પ-સંકલ્પ, વિકલ્પ આકુળતામય આ નથી જોઈતું. મારે એક આત્મા, કોઈ અનુપમ—એ જ મારે જોઈએ છે.’ એવી ભાવના કરે. ‘મારે આ પુરુષાર્થ કરીને

મારે જ પલટવું છે' એવા વિચારો આવે તો એનું ક્રમબદ્ધ પલટાય છે. વિચારો પોતાને એવી જાતના આવવા જોઈએ. ૩૦.

પ્રશ્ન : પોતાને પોતાના સ્વાધીન કોઈ પરિણામ જ ન રહે અને બધુ ક્રમબદ્ધ તરફ થવાનું હોય તે થાય એમ?

● ઉત્તર : હા, સ્વાધીન ન રહે. કાંઈક કરી દેશે એવું થઈ ગયું. 'ક્રમબદ્ધ મને પુરુષાર્થ કરી દેશે.' (એમ માને તો) તારે શું કરવાનું હતું? ક્રમબદ્ધ પુરુષાર્થ કરી દે તો તારે પુરુષાર્થ આવવાનો જ નથી. તારો પુરુષાર્થ મંદ જ થઈ જવાનો. એમ વિચાર કરે છે. આત્માર્થીઓને જેને આત્માની લાગી છે એ એવા વિચારોમાં રોકાતો નથી. એ વચ્ચે એ બચાવનું પડખું આવી જાય છે. આત્માર્થી હોય છે એ એમ માને કે 'મારી ખામી છે, મારી ખામીને લઈને હું રોકાયો છું, મારી મંદતા છે, મારી રુચિની ખામી છે. મારા પુરુષાર્થની ખામી છે,' તો જ એ આગળ જાય છે. એનું કારણ એ છે. પરદ્રવ્યનો પોતે કર્તા થતો નથી, પરદ્રવ્યમાં 'જે થવાનું હોય તે થાય' ત્યાં ક્રમબદ્ધમાં ઊભો રહે પણ પોતાના પુરુષાર્થમાં જો ક્રમબદ્ધ લેશે તો પુરુષાર્થ મંદ થઈ જશે. બહારના ઉદયો—પુણ્ય-પાપના ઉદયો, બહારના ફેરફારો—બધું ક્રમબદ્ધ છે. અંતરમાં ક્રમબદ્ધ છે પણ એ ક્રમબદ્ધ એ પોતાને પોતે જિજ્ઞાસુ આત્માર્થી હિત તરફ જનારો પોતાના પુરુષાર્થ તરફ જ જોનારો હોય છે અને એ પુરુષાર્થ સાથે ક્રમબદ્ધને સંબંધ હોય છે. એકલો પુરુષાર્થ કે એકલું ક્રમબદ્ધ —એ મોક્ષ તરફ જે જાય તેને એકલું નથી હોતું તો પુરુષાર્થ સાથે ક્રમબદ્ધને સંબંધ હોય છે. કાળલબ્ધિ, પુરુષાર્થ, ક્ષયોપશમ બધાને સંબંધ હોય, એમાં પુરુષાર્થ મુખ્ય હોય છે. જેવી પુરુષાર્થની ગતિ મુમુક્ષુની થાય, એ પ્રમાણે બધુ પલટે છે. ૩૧.

* પ્રશ્ન : (શું એમ) સમજવું કે ક્રમબદ્ધથી વિવેક ન રહે?

● ઉત્તર : તો ક્રમબદ્ધ સાચું સમજ્યો જ નથી. સાચું સમજ્યો જ નથી ક્રમબદ્ધ. ૩૨.

* પ્રશ્ન : (ક્રમબદ્ધનો) મુખ્ય હેતુ પુરુષાર્થ છે?

● ઉત્તર : પુરુષાર્થ તરફ જ જવાનું. મુખ્ય પુરુષાર્થ છે. ઓલી કર્તાબુદ્ધિ છોડવાની વાત છે. પરદ્રવ્યનો કર્તા ન થાય. પુરુષાર્થની મંદતા માટે એ નથી. તું જ્ઞાયક થઈ જા. જ્ઞાતા, જ્ઞાતાની ધારા આવે, એમાં પુરુષાર્થ આવી ગયો. ‘હું જ્ઞાયક છું’ એમાં ભેદજ્ઞાન અને પ્રયત્ન આવી ગયો. ૩૩.

* પ્રશ્ન : ‘હું કરી શકતો નથી’ તો અકર્તા સ્વભાવ ઉપર લક્ષ જાય?

● ઉત્તર : નહીં, નહીં. ‘હું પર્યાય નથી ફેરવી શકતો’ એ વાત એક તરફ રહી છે. એ કર્મના જોરમાં કહે છે. બાકી પોતે પોતાની પર્યાયને એક અપેક્ષાએ ફેરવી શકે છે. એકાંત નથી ફેરવી શકતો. ન હોય તો—અશુભમાંથી શુભમાં આવે, અને શુભમાંથી શુદ્ધમાં જાય, એ પોતાના પુરુષાર્થની ગતિથી જ થાય છે એને કોઈ નથી કરી દેતું. એ કંઈ એની મેળે એમ થાય છે એમ નથી. દ્રવ્યદૃષ્ટિના જોરમાં—દ્રવ્યદૃષ્ટિમાં એમ આવે કે પર્યાય એની મેળે થાય, એની મેળે થાય એટલે દ્રવ્યના આશ્રયથી પર્યાય થાય છે. પર્યાય અદ્વર નથી થતી. જે જાતની એની રુચિ—રુચિ જે બાજુ જતી હોય તે બાજુ પર્યાય એવી રીતે થાય છે. એનો કર્તા પોતે નથી. એક તરફની વાત છે. દ્રવ્યદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ કહેવાય છે. દ્રવ્યના આશ્રયે પર્યાય થાય છે. પર્યાય અદ્વર અદ્વર નથી થતી. કેવળજ્ઞાનની પર્યાય એની મેળે નથી થતી. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે તો એ દ્રવ્યદૃષ્ટિના આલંબનમાં થાય. કંઈ એના આલંબન વિના એની મેળે નથી થતું. એનો કોઈ કર્તા નથી એમ નથી. દ્રવ્યના આશ્રયે થાય છે. દ્રવ્યદૃષ્ટિના આલંબનના બળથી થાય છે. એમાં જ્ઞાન સાથે લીનતા સાથે હોય છે (બહુ સરસ, બહુ સરસ). સાધના થવાની હશે તો થાશે. પર્યાય એની મેળે થશે એવું નથી. દ્રવ્યની દૃષ્ટિના બળમાં એમ કહેવાય બાકી એકાંત ન લેવાય. જે જાતનો પુરુષાર્થ હોય એવી જ જાતની એની

વર્તમાન રુચિ છે, આત્મા તરફની જેની રુચિ છે, જેને જ્ઞાયકની પ્રીતિ છે, જ્ઞાયક જ જોઈએ છે, બીજું કાંઈ જોઈતું નથી, આ શરીર જુદું, આત્મા જુદો, ભેદજ્ઞાન કરવાની જેને ભાવના છે, વિભાવો ઉપરથી જેની રુચિ છૂટી ગઈ છે, લૌકિક બધા કાર્યો ઉપરથી જેની રુચિ છૂટીને એક આત્મા-લોકોત્તર જે આત્મા અલૌકિક છે, એની ઉપર જેની રુચિ લાગે છે. એક જ્ઞાયકમાં જ બધું સર્વસ્વ જેને લાગ્યું છે એવા ભેદજ્ઞાનનો જેને પ્રયાસ કરવાની રુચિ જિજ્ઞાસા છે એવો પુરુષાર્થ જે વર્તમાન કરે છે એને ક્રમબદ્ધ એનું અનુકૂળ જ હોય. એનું ક્રમબદ્ધ વિપરીત હોય જ નહીં. એ પુરુષાર્થ જ્ઞાયક તરફનો કરે અને એનું ક્રમબદ્ધ સંસાર તરફનું હોય એમ બની શકે નહીં. એની રુચિ જ્ઞાયક તરફ અને એના ક્રમબદ્ધમાં જ્ઞાયકની જ પરિણતિ હોય, એનાથી જુદું ક્રમબદ્ધ હોય જ નહીં, કોઈ એમ વિચાર કરે કે જ્ઞાયકની તો રુચિ છે, પણ ક્રમબદ્ધ બીજું હશે તો? એમ બની શકે નહીં. એ જ્ઞાયકની રુચિ, જ્ઞાયકનો પુરુષાર્થ તું કર તો તારું ક્રમબદ્ધ એવી જ રીતે પરિણમેલું હોય છે. માટે ક્રમબદ્ધની ચિંતા કરવી નહીં. પોતે પુરુષાર્થ કરવો. પુરુષાર્થ કરે એનું ભાવિનું ક્રમબદ્ધ જ્ઞાયક તરફનું જ હોય છે. ૩૪.

* પ્રશ્ન : એ વર્તમાન સત્ છે એમ કહેવાનું છે?

● ઉત્તર : વર્તમાન જે પુરુષાર્થ કરે છે જ્ઞાયક તરફનો, એનું ક્રમબદ્ધ એવી જ જાતનું પરિણમેલું હોય છે. વર્તમાન સત્ છે. એ તો જ્ઞાયક પોતે સત્ જ છે. પણ વર્તમાન પુરુષાર્થ પોતે જ્ઞાયક તરફનો કરે તો એનું ક્રમબદ્ધ એવું જ હોય છે. જેવો પુરુષાર્થ એવું જ એનું ક્રમબદ્ધ હોય છે. જે એમ કહે કે ‘શું કરીએ? ક્રમબદ્ધમાં જે જવાનું હશે તે થશે.’ એ વાત ખોટી છે જેવો પુરુષાર્થ એવું એનું ક્રમબદ્ધ. ક્રમબદ્ધમાં એ જોવા જવું પડતું નથી. ક્રમબદ્ધની ચિંતા કરવી પડતી નથી. ક્રમબદ્ધ કેમ હશે? એને શું થાશે? એ ભવિષ્યની ચિંતા કરવી પડતી નથી. એને ક્રમબદ્ધને ક્યાંય જોવા જવું પડતું નથી. ક્રમબદ્ધને

પૂછવા જવું પડતું નથી. પોતે જ્ઞાયક તરફનો પુરુષાર્થ કરે તો એનું ક્રમબદ્ધ એવું જ હોય છે એ એને સંબંધ જ હોય છે. જે આત્માને—શુદ્ધાત્માને ઓળખે એની શુદ્ધ પર્યાયો પ્રગટે છે. જે આત્માને અશુદ્ધ—એકત્વબુદ્ધિ તરફનો જેને રસ છે, એકમેકમાં નાખીને—એને અણશુદ્ધ—અશુદ્ધ આત્માની પ્રતીતિ એને થાય છે. અશુદ્ધ પર્યાયો થાય છે. જ્ઞાયક તરફનો જે શુદ્ધ આત્મા તરફનો (પુરુષાર્થ કરે છે) તેની શુદ્ધ પર્યાયો (થાય છે) પોતે ધીરજથી પુરુષાર્થ કરે, જિજ્ઞાસાથી ભાવના કરે, એ જ્ઞાયક તરફનો પુરુષાર્થ કરે તો એને ક્રમબદ્ધની ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. ક્રમબદ્ધ બહારમાં. એને પુણ્ય-પાપનો ઉદય આવવાનો હોય એ આવે છે, તે ફેરવી શકતો નથી. બહારનો પુણ્યનો ઉદય આવવાનો હોય તે પુણ્ય સાથે બહારમાં શરીર, રોગ, નિરોગ, ધન બધા ને એ જે બધું આવે છે. એમાં પોતે ફેરફાર કરી શકતો નથી. જ્ઞાયક તરફની રુચિ કરવી, પુરુષાર્થ કરવો, એ ચૈતન્યની પરિણતિ એના હાથમાં છે. પછી કેટલો પુરુષાર્થ ઉપાડે એ એની જેવી પરિણતિ ગતિ હોય એમ થાય છે. બાકી ક્રમબદ્ધની ચિંતા કરવાની નથી. ઉપયોગે કર્તાબુદ્ધિ છોડાવવા માટે છે. ‘હું પરનું કરી શકું છું અને મારાથી બધું થાય છે’ એવી જેની બુદ્ધિ છે એ છોડાવવા માટે. એ પરપદાર્થમાં ફેરફાર પોતે કાંઈ કરી શકતો નથી. જેમ થવાનું હોય તેમ થાય છે. હું બીજાનું સારું કે ભલું કે શરીરના ફેરફારો કે બહારના ફેરફારો કાંઈ કરી શકતો નથી. પોતાની ચૈતન્યની પરિણતિની અંદર પોતે પોતાના સ્વભાવ તરફ પોતાના પુરુષાર્થની ગતિ થાય એમાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વગેરે જે એને યોગ્ય પર્યાયો પ્રગટ થવાની હોય તે પ્રગટે છે. એ હું પ્રગટાવી દઉં. ‘સર્વ ગુણાંશ તે સમ્યક્દર્શન’. પોતે પોતા તરફ વળે તો પુરુષાર્થથી એમાં સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર બધી પર્યાયો પ્રગટે છે એ સ્વયં પરિણમે છે અને અમુક નિર્મળતા વિશેષ—એ એની સ્વયં પરિણમે છે. એ પોતે પોતાના વિકલ્પથી પરિણમાવતો નથી. પુરુષાર્થની ગતિ પોતા

તરફ થાય તો બધું સ્વયં પરિણમે છે. એટલે એ પોતાને કર્તૃત્વબુદ્ધિ છોડાવવા માટે ક્રમબદ્ધ છે. પોતે જ્ઞાયક છે. એમાં પુરુષાર્થને છોડાવવા માટે ક્રમબદ્ધ નથી. પુરુષાર્થ કરવા માટે છે. અને એમાં કર્તાબુદ્ધિ તોડવા માટે છે. તે જ્ઞાયક થવા માટે છે. ‘તું જ્ઞાયક છે, તારું કર્યું કાંઈ થતું નથી. તું જ્ઞાયક છે, જ્ઞાતા થવા માટે છે. જ્ઞાયક થઈ જા.’ ૩૫.

* પ્રશ્ન : મૂળ ગાથામાં એમ જ કહ્યું છે?

● ઉત્તર : બસ! એમ જ છે. જ્ઞાતા થવા માટે છે. અકર્તા થવા માટે, પુરુષાર્થની પુષ્ટિ કરવા માટે છે. પુરુષાર્થને મંદ પાડવા માટે નથી. અકર્તા—‘એમ થવાનું હશે એમ થાશે’ (એમ માને તો) તું સમજ્યો જ નથી. જેને જ્ઞાયક પ્રગટ્યો એને જ ક્રમબદ્ધ છે. જ્ઞાયક પ્રગટે એને જ ક્રમબદ્ધ છે. બીજાને નથી. એમ જ (ગુરુદેવ) કહેતા હતા. જ્ઞાતા થયો એને જ ક્રમબદ્ધ, બીજાને નથી એમ જ કહેતા હતા. જે પુરુષાર્થ થાય છે ને જે અનાદિનો—પોતે પોતા તરફ વળે છે, ભેદજ્ઞાન કરે છે, એમાં નિયત, સ્વભાવ, ત્રિકાળ અને પોતાનો પુરુષાર્થ—બધાં કારણો ભેગા થાય છે. એમાં પુરુષાર્થ પણ ભેગો હોય છે. એમ કોઈ એમ કહે કે પુરુષાર્થ કર્યા વગર થાય છે. એવો એનો અર્થ નથી. પુરુષાર્થ ક્રમબદ્ધ સાથે સંબંધ રાખે છે. જેના દિલમાં એમ હોય છે કે ‘હું પુરુષાર્થ કરીને’ પોતે જિજ્ઞાસા કરે, ભાવના કરે અને ‘હું મારા તરફ જાઉં’ એવી ભાવના કરે એનું જ ક્રમબદ્ધ પોતા તરફ જાય. એનો જ ભવનો અભાવ હોય છે. એ માને કે જેમ થવાનું હશે તેમ થાશે. આપણે કેમ કરીએ? એવું ન હોય. જેની કર્તાબુદ્ધિ છૂટી એનો અર્થ એ કે પોતાને જ્ઞાયક થઈ જાવું જોઈએ તો એનો ઉપાડ છે. પોતે ઉદાસીન જ્ઞાતા થઈ જાય, પછી જેમ થવાનું હોય તેમ જ્ઞાયક પરિણતિ થવી જોઈએ. અંતર પછી વિભાવની પર્યાય (હોવા છતાં) ‘હું તો જ્ઞાયક છું, હું કોઈમાં એકત્વબુદ્ધિએ જોડાઉં એ તો મારો સ્વભાવ જ નથી, હું તો જ્ઞાયક છું.’ એ ક્રમબદ્ધનું ફળ છે. ‘જ્ઞાયક

થઈ જાઉં' એ ક્રમબદ્ધનું ફળ છે. ઉદાસીન જ્ઞાયક. જે વિભાવની પરિણતિ થાય એ પુરુષાર્થની મંદતાએ થાય, પણ એ વિભાવ મારો સ્વભાવ નથી. હું તો જ્ઞાયક છું. જ્ઞાયક થઈ જાઉં એ ક્રમબદ્ધનું ફળ છે. પહેલાં એ જ્ઞાયક થાય અંશે અને પછી લીનતા વધતાં વધતાં સંપૂર્ણ જ્ઞાયક થાય એ એનું ક્રમબદ્ધનું ફળ છે. ભગવાને જેના ભવ જોયા નથી તે પુરુષાર્થપૂર્વક પોતા તરફ આવે તેમના ભવ જોયા નથી. એમ હોય કે હું પુરુષાર્થ કરીને આગળ જાઉં એમ. જ્ઞાયક થઈ જાઉં હું તો! ક્રમબદ્ધનું એ ફળ છે કે હું જ્ઞાયક થઈ જાઉં. કર્તાબુદ્ધિ ધૂટી જાય અને જ્ઞાયક થઈ જાય એ એનું ફળ છે. ૩૬.

બોલો સદ્ગુરુદેવનો જય હો.

ભગવતી માતનો જય હો.

